

't inschrien

vijfentwintigste jaargang nr. 4, oktober 1993

kwartaaluitgave van de

VERENIGING OUDHEIDKAMER TWENTE

ISSN 0166-3984

't inschrien

Een inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Copij zenden aan:

M. Paskamp-van Santen, Vleerhoeksweg 13, 7663 TK Mander
Tel. 05418-80470

Redactie: A.J. Brunt, Delden

H.H. Hagens, Almelo

H.A. Kleerebezem, Borne

J.J.H. Meijer, Hengelo

A.L.A. Wevers, Hengelo

M. Paskamp-van Santen, Mander, eindredacteur

Administratie:

't Inschrien, p/a Rijksmuseum Twenthe
Lasondersingel 129, 7514 BP Enschede

Postrekening nr. 832196 t.n.v. de penningmeester v.d. Oudheidkamer 'Twente'
Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Enschede rek. nr. 59.27.45.651

Abonnementsprijs f 15,- per jaar

Losse nummers f 5,- (exclusief portokosten)

Overname van de inhoud, in welke vorm dan ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

MEUBELMAKERIJ

H.J. Filart

* *Restauratie*

* *Maatwerk*

* *Replica's*

Uitsluitend vakwerk

*Uitslagsweg 26a, 7556 LR Hengelo
Telefoon 074 - 913467, b.g.g. 074 - 919606*

Namen van klokgieters in Twente (2)

Vervolg 17e eeuw

Een klok van François en Pieter Hemony voor Goor is gedateerd 1645. Na de brand van de Wijnhuistoren in Zutphen in 1920, waaraan zij hun eerste beiaard leverden, kwam er in 1927 een Hemony-klok in de toren van de Lasonderkerk in Enschede terecht en één in het torentje op Het Stroot in Tweekelo.

Van Henrick ter Horst valt dan voor 1653 nog een klokje voor Singraven te vermelden.

De gieters Fremy, eveneens uit Lotharingen afkomstig, vervangen in 1666 en 1667 de bij de brand van 1665 verloren gegane klokken van Losser en in 1676 komt er in Borne een klok van hen. De Fremys waren achterneven van de Hemony's.

Pothgieter uit Deventer giet voor Tubbergen een nieuwe klok, maar die wordt niet geaccepteerd. De eveneens in Deventer werkzame gieter Gerhart Schimmel levert daarna in 1669 een nieuw exemplaar. Ook giet deze in 1679 en 1690 voor Diepenheim en Almelo en misschien voor de havezate Harsseveld.

18e eeuw

Dat schuil- en schuurkerken wel degelijk klokken hebben gehad, bewijzen klokken te Geesteren en Hertme, die respectievelijk in 1717 en 1726 door Jan Albert de Grave in Amsterdam gegoten zijn.

Het torentje op het Rijksmuseum Twenthe te Enschede kent een klokje van de Antwerpse gieter Willem Witlockx uit 1724. Het maakte oorspronkelijk deel uit van de beiaard in de O.L. Vrouwetoren te Breda, maar moet omstreeks 1930 door Van Heek aangekocht zijn.

In 1727 duikt de naam Jean Petit op en wel voor Singraven. Een voorvader van hem wordt in 1623 als gieter in Lotharingen vermeld.

Voor de jaren 1726 en 1728 kan Johan-

nes Swijs worden genoemd. Vermoedelijk komt hij uit een stad in Holland, ging naar Wezel aan de Rijn, waar hij Königlich Preussischer Glockengiesser werd. In 1812 komen in de toren van de N.H. kerk te Oldenzaal klokken van hem, afkomstig uit een toren in Münster; één ervan werd in 1946 naar de toren van de N.H. kerk te Denekamp overgebracht.

In 1729 is er weer eens sprake van een Fremy, die een klok voor Rijssen hergiet. Huize Westerflie in Rijssen laat in 1731 een klok gieten door Wilhelm Fremy, die in dat jaar tijdelijk werkzaam is in Eibergen. De Luikse gieter Jean-Baptiste Levache levert in 1734 een beiaard voor de Stevens-toren in Nijmegen, maar deze is een grote mislukking. In 1738 komt daar een nieuwe beiaard van Van den Gheyn. Vermoedelijk heeft de magistraat van Nijmegen de Levache-klokken te koop aangeboden en is één ervan aldus op de Oosterhof in Rijssen gekomen.

Vervolgens krijgen we met een 'mysterieuze' figuur te doen: Casparus Koninck. Hij goot in 1737 voor Haaksbergen en Markelo en in 1738 voor Almelo. Waarom mysterieus? Welnu, niemand weet, waar hij vandaan is gekomen en waar hij gebleven is.

Rijssen moet in 1743 opnieuw een klok laten hergieten en dat gebeurt dan door Cyprianus Crans Jansz. uit Amsterdam. Hij leverde in 1753 ook aan Weerselo, maar na de Tweede Wereldoorlog ging de klok naar de missie.

In Hoorn werkte in de 18e eeuw Joannes Nicolaus Derck. Hij leverde aan Twente, wat ik zou willen noemen, landhuisklokjes. Zij hebben een enigszins andere vorm, zijn niet van brons maar van gebronsd koper. Het museum 'het Palthe-Huis' te Oldenzaal bezit een exemplaar en boerderij Het Amelink in Lonneker had er tot 1922 ook een, alsmede de havezate De Beu-

gelskamp in Denekamp. Dit laatste, uit 1751 stammende klokje, is nu op Singraven.

Rotterdam had in de 18e eeuw een gieter Bakker. In 1866 leverde Petit & Fritsen uit Aarle-Rixtel een klok van deze gieter aan de nonnetjes in Ootmarsum, maar op één of andere wijze is zij in de Gerardus Majellakerk te Overdinkel terecht gekomen, waar zij begin en einde van de mis aankondigt.

Het Janninkmuseum te Enschede heeft in zijn verzameling een klok van de Amsterdamse gieter Pieter Seest uit 1766. Zij werd oorspronkelijk geleverd aan havezate Dubbelinck te Ambt-Delden.

De in Emmerik werkende gieter Christian Wilhelm Voigt hergoot in 1760 een klok voor Diepenheim en leverde in 1778 voor de R.K. kerk te Stad-Delden.

Tussendoor dient nog even de naam van de Enkhuizense gieter Johannes Borchardt genoemd te worden: hij maakte voor het hergieten van twee klokken te Stad-Delden in 1769 een offerte, waaraan geen gevolg werd gegeven.

Dan komt er voor de R.K. kerk te Stad-Delden nog weer eens de naam Swijs (zoon of kleinzoon van de eerdergenoemde?) voor de dag. En waar het in 1787 Stad-Delden betreft, is het wederom een Jean Petit, die twee klokken daar hergiet. Misschien goot hij in 1789 ook voor de R.K. kerk te Almelo.

In 1793 hergieten Everhardus en Henricus Petit voor Weerselo een klok. Johannes Rutgerus Voigt, zoon van eerder genoemde Christian, maakt in 1790 een klok voor kasteel Diepenheim.

Een klok van François en Pieter Hemony uit 1644, deel uitmakend van hun eerste beiaard voor de Wijnhuistoren te Zutphen

Na 1795

Met de komst van de Fransen komt er godsdienstvrijheid voor alle kerkelijke gezindten en dat levert, waar het het klokgieten betreft, vele activiteiten op vooral voor de R.K. kerken. Hier kan de zojuist vermelde J.R. Voigt genoemd worden, die in 1796 voor Albergen en Geesteren giet, nadat hij in hetzelfde jaar van een gescheurde klok in Vriezenveen twee nieuwe gegoten had. In de Franse tijd komen er regelmatig nieuwe klokken, maar door gebrek aan gegevens kan hierover weinig concreets vermeld worden.

Eerst na 1813 en dan nog langzaam, komt één en ander op gang. Hier dient op de eerste plaats de gieter Petit te worden genoemd. Zoals gezegd stammen de voorouders van de Petits uit Le Bassigny in Lotharingen. Na omzwervingen door Noord-Brabant en Westfalen hebben zij een tijdlang een vaste gieterij in Vechta in het Emsland. In 1805 brandt deze gieterij af en gaan twee der drie broers voorgoed naar Aarle-Rixtel; de derde blijft nog tot 1806 in Vechta, maar vestigt zich daarna in Gescher (Westfalen). Door inhuwelijken ontstaat dan de firma **Petit & Edelbrock**, die tot 1940 rechtstreeks een groot aantal klokken voor Twentse torens levert. Onder andere leiding zet deze gieterij haar werkzaamheden tot in onze tijd voort.

De Brabantse tak der Petits neemt, eveneens door inhuwelijken, de naam **Petit & Fritsen** aan; de firma levert met onderbreking van 1940-1945 regelmatig klokken aan Twente. Zowel van de gieterij in Gescher als die in Aarle-Rixtel vermeld ik geen leveringen, want dan zou dit artikel te lang worden.

Wel weer noem ik **Christian Korthaus**, een gieter uit Werth bij Isselburg, die in 1833 aan Hengelo een klok levert en in 1834 de Angelusklok voor Haaksbergen.

En daarna **Theo van den Heuvel** uit Dinxperlo, leerling van Korthaus, die in 1840 twee klokken van hemzelf met een klok (in Duitsland vrijgekomen misschien?) van Dierick van Berch uit 1701 aan Bornerbroek levert.

Gietijzeren en gietstalen klokken

In de 19e eeuw begint men, naast bronzen klokken, ook klokken van andere metalen te gieten. In de eerste helft van de 19e eeuw is er in Amsterdam een metaalgietery van Johannes Zimmer. Hij giet in 1846 een gietijzeren klok voor de N.H. kerk in Usselo, dat daarmee een primeur voor geheel Noordoost-Nederland heeft. In 1958 is de klok vervangen door een nieuwe. (Waar is de gietijzeren gebleven?) Overigens levert Zimmer in 1948 drie bronzen luidklokken aan de kerk in Haaksbergen-Veldmaat.

In 1851 vraagt de Bochumer Stahlverein te Bochum patent aan voor het gieten van stalen klokken, waarmee zij in 1852 begint. Hier had Enschede een primeur en wel in 1862, toen de R.K. noodkerk op de Markt een dergelijke klok kreeg. In of na 1920 kwam zij in de toren van het Larkinksticht, thans 'De Wonne', waar zij nog hangt. In 1912 komt er uit Bochum een gietstalen klok in Overdinkel. In 1926 kreeg de Gereformeerde kerk te Enter een gietstalen klok en verder is er één bij villa De Bleeck in Haaksbergen.

In 1876 goot Demka in Utrecht een gietstalen klok voor Huize Franciscus in Ootmarsum.

En verder

Het 'Duitse' klooster in Oldenzaal krijgt in 1881 een klok van de gieter Causard uit de Elzas ten geschenke. In 1972 werd het klooster gesloopt en verdween de klok. Onlangs werd zij door de heren J.G. van der Hurk en F. Rung uit Utrecht teruggevonden in de toren van de R.K. Verrijzeniskerk te Zwolle.

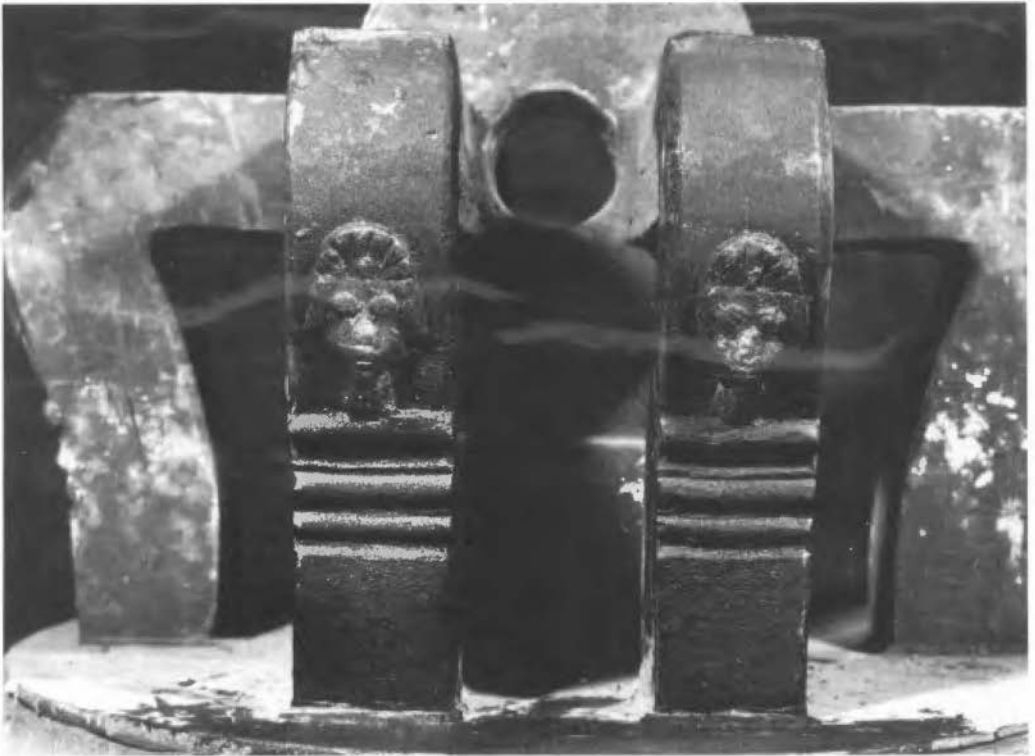
In 1872 hergiet **Van Bergen** te Heiligerlee een klok voor de beiaard in de Wijnhuistoren te Zutphen. Na de brand in 1920 komt deze klok in de toren van de R.K. Sint Jacobuskerk te Enschede. De Van Bergens zijn afkomstig uit Oost-Friesland; een voorvader vestigt zich omstreeks 1795 te Midwolda (Oldambt) en giet er in samenwerking met een Fremy een eerste klok. Tot 1862 blijft men in Midwolda om vanaf

dat jaar te gaan gieten in Heiligerlee en dat betreft dan drie broers van Van Bergen. Twee van hen gaan in 1872 terug naar Midwolda en tot ongeveer 1956 gieten er hun nakomelingen. De laatste Van Bergen heeft een schoonzoon, J.C. Koek, die tot in de zestiger jaren giet en onder andere in 1964 een klok aan de N.H. kerk te Overdinkel levert. Daarna stopt men hier voorgoed met de gieterij. In Heiligerlee gaan de nazaten van Van Bergen door tot 1981, als men ook daar stopt, maar niet voorgoed. Vanaf 1988 neemt ene Simon Lauday het gieten, ook van klokkenspellen, weer op. Onnodig te zeggen, dat zowel Midwolda als Heiligerlee de nodige klokken in Twente leverden.

Tussenhandelaren

Tegen het eind van de 19e eeuw wordt het gewoonte, dat door bemiddeling van

tussenhandelaren klokken aan de man worden gebracht. Omstreeks 1882 begint Eijsbouts te Asten hiermee, rond 1887 Jos van de Kerkhof en later Marinus van de Kerkhof, beide in Aarle-Rixtel. Zij bestellen klokken bij Petit & Fritsen, bij Petit & Edelbrock, bij Paccard (Frankrijk) en bij Humpert & Co te Bilon (Duitsland). Zo leverde Jos van de Kerkhof in 1925 aan de R.K. kerk te Wierden. Een andere tussenhandelaar is Hogen, eerst in Amsterdam, later in Duivendrecht. Hij liet klokken gieten bij Mabilon in Saarlouis in het Saarland. Voorbeelden hiervan zijn in 1930 Hengelo (Sint Ludgerustoren) en in 1934 Haaksbergen-Veldmaat. En dan was er nog Sardeman, eerst in Utrecht, later in Amsterdam. Van deze gieter kwam er in 1927 een klok in de toren van de Hogere Handelsschool aan de Borneostraat te Enschede. Na 1945 treedt Jungerius te

Kroon van een der luidklokken in de toren van de N.H. kerk te Almelo (gieter Henrick ter Horst in 1629 of Casparus Konink in 1738)

Een nachtelijke bijzetting of 'Het Raadsel Van Het Hart'

De restauratie van de R.K. kerk van de H.H. Simon en Judas te Ootmarsum bood in 1971 een werkgroep van de Stichting Heemkunde gelegenheid een onderzoek in te stellen naar de in 1964 ontdekte grafkelder in genoemde kerk¹⁾. Na uitgraving en onderzoek bleek de kelder toebehoord te hebben aan de adellijke familie van Heiden Hompesch, bewoners van het Huis Ootmarsum²⁾. Het resultaat van de opgraving kon echter geen antwoord geven op de vraag, wat de betekenis was van een klein metalen rekje, dat op een groter

rek aan de rechterzijde van de kelderingang rustte en met twee kleine pootjes op de grond stond. Op het grote rek was de loden kist met naar alle waarschijnlijkheid het lichaam van Sigismund V.L.G. van Heiden Hompesch geplaatst. Deze was in 1790 in de grafkelder bijgezet. De bedoeling van het kleine rekje bleef echter tot op heden onduidelijk. Het lijkt er echter op, dat dit raadsel nu opgelost is en er een antwoord gegeven kan worden op de vraag naar de betekenis van dit kleine rekje.

Amersfoort voor Van Bergen in Heiligerlee als tussenpersoon op. Hij levert onder andere de klokken voor de Sint Stephanustoren te Borne.

Na de Eerste Wereldoorlog komen door bemiddeling ook enige tijd Engelse gieters op de Nederlandse en aldus op de Twentse markt. Op de eerste plaats Taylor & Co. uit Loughborough, die aan Deurningen, Almelo, Lattrop en Harbrinkhoeke levert. En als tweede Gillett & Johnston uit South Croydon. Deze levert in 1928 twee luidklokken voor de Stadstoren te Enschede, alsmede de beiaarden voor Almelo (1926), Enschede (1929) en Oldenzaal (1930).

Gevolgen W.O. II

Onnodig te vertellen, dat 1943 het einde betekende voor een groot aantal klokken, al konden verschillende behouden blijven en keerde in 1945 gelukkig een behoorlijk aantal terug. Na 1945 was er voor de volgende gieters in Nederland volop werk aan de winkel: Eijsbouts te Asten; Petit & Fritsen te Aarle-Rixtel; Van Bergen te Heiligerlee; Van Bergen te Midwolda met als handelsnaam 'Concordia'. Van Eijsbouts dient nog gezegd te worden, dat zij tot 1940 brons leverde aan Petit & Edelbrock,

die dan in haar opdracht bepaalde klokken goot. In de oorlog experimenteerde men te Asten onder moeilijke omstandigheden zelf met het gieten van klokken, om na 1945 met eigen producten op de markt te komen. Behalve deze gieters zijn nog de tussenhandelaren Hogen te Duivendrecht en Jos van de Kerkhof te Aarle-Rixtel te noemen waar het leveringen in Twente betreft.

En tot slot: in 1963 goot wijlen de Oldenzaalse bronsgieter Jan Kip met hulp van de Oldenzaalse musicus Berrel Oude Elferink de enige klok van zijn leven. Zij draagt mijn naam en ik mag mijzelf de trotse bezitter ervan noemen!

Aldus een 50-tal namen. Welk een verscheidenheid, en dat op zo'n klein stukje van de aardbol!

R. de Jong

Bronnen:

Inventarisatie en registratie klokken in Overijssel door dr. C.C.J.W. Hijzeler 1942/1943. Archief Ver. Oudheidkamer 'Twente' te Enschede.

De overige gegevens werden verkregen uit diverse boeken, tijdschriften en krantenartikelen, via persoonlijke mededelingen en eigen onderzoek in torens.

Toevalligerwijze kwamen wij in de verzameling 'Protocollen van Begrafenisbiljetten, afgegeven aan 't Stadsgericht Ootmarsum' in het Rijksarchief te Zwolle (copieën hiervan bij de Stichting Heemkunde Ootmarsum) op het begrafenisbiljet van 27 augustus 1807 de volgende tekst tegen: "1807 d. 27 augustus heeft de Heer Zeijger³⁾, Rentmeester des Huizes Ootmarschen aangegeven dat hedennacht in de familiegrafkelder van Heijden Hompesch zal bijgezet worden, het Hart van wijlen A.W.C. van Heijden Hompesch te Bentheim overleden op den 5 Junij 1807".

Wie was A.W.C. van Heijden Hompesch? Hij was de enige zoon van Sigismund V.L.G. van Heiden Hompesch, voormalig Drost van Twente en Heer van Ootmarsum. Anne Wilhelm Carl, zoals hij voluit heette, was de laatste Heer van Ootmarsum. Hij was op 15 september 1755 te Stevensweert op Huize 'Walburg', een bezit van zijn vader, geboren en overleden in Bentheim op 5 juni 1807⁴⁾. Zijn begrafenis in Bentheim zou op 7 juni 1807 hebben plaats gevonden. Zoals echter blijkt uit bovengenoemde protocollen werd zijn hart ruim twee maanden later apart bijgezet in de familiegrafkelder in Ootmarsum.

Deze nachtelijke bijzetting van zijn hart geeft thans opheldering over het document, dat drs. A.L. Hulshoff aantrof in het familiearchief De Milly van Heiden Reinestein, aanwezig in het Rijksarchief te Assen⁵⁾. Het was een rekening voor gepleegde sectie op het lichaam van Anne W.C. van Heiden Hompesch. De tekst luidde: "Für secktion des Herrn Grafen von Heijden Humpesch habe ich dato durch den itz. Hauptmann Schümmelketel sechs Gulden holl. empfangen, welches hierdurch quittirt wird. Bentheim 30t. Juny 1807. f 6=" -". jan: Hend. Füchten."

De sectie moet verricht zijn met het doel, het hart uit het lichaam van Anne Carl Wilhelm te verwijderen. Het stoffelijk overschot is daarna in Bentheim begraven, terwijl het hart naar Ootmarsum vervoerd

werd om daar in de familiegrafkelder te worden bijgezet. Het antwoord op de vraag waarom er geen vervoer plaats vond van het lichaam van Bentheim naar Ootmarsum, toch geen verre afstand, kan wellicht in de veronderstelling gevonden worden dat het tijdsgebeuren een begrafenis in de grafkelder te Ootmarsum onmogelijk maakte. Na het uitroepen van de Bataafse Republiek in 1795 had de provincie Holland bij plakkaat van 8 juni 1795 het begraven in de stad verboden, terwijl in Frankrijk bij decreet van 2 juni 1804 het begraven in de kerken definitief verboden werd. Het zou kunnen zijn, dat deze regel, na 1806 onder de Franse koning Lodewijk Napoleon - het Koninkrijk Holland - voor het gehele land gold.

De bovengenoemde feiten maken het aannemelijk, dat een schrijn met daarin het hart van Anne W.C. van Heiden Hompesch, was geplaatst op het kleine rek naast de kist van zijn vader Sigismund. Werd Sigismund in de nacht begraven bij het licht van flambouwen, zo werd ook het hart van Anne W.C. in de nacht in de grafkelder bijgezet.

De vraag, die zich aan ons opdrong was, wat nu de achtergrond van deze, in onze ogen toch wel wat lugubere handelwijze, zou zijn. Nader onderzoek maakte duidelijk, dat, alhoewel de gangbare gewoonte is het lichaam na de dood ongeschonden bij te zetten, er toch veel uitzonderingen hierop gemaakt zijn. Bij een verder bronnenonderzoek kwamen wij de volgende gegevens tegen:

In het boek 'Nederlandse begravingswijze en grafsteden' van Ph. Blommaert (Gent 1837), wordt op blz.31 melding gemaakt van Ferdinand van Portugal, die in 1244 in de abdij Markette bij Rijssel (Fr.) begraven werd, maar wiens hart bijgezet werd in de kerk van Noyon (Fr.) Veel meer informatie geeft echter het boek van G.T. Haneveld: 'Het mirakel van het hart' (Baarn 1991). De schrijver vermeldt in het hoofdstuk 'De laatste eer' hoe reeds in 1056 het hart van de Duitse keizer Hendrik III apart in Goslar werd bijgezet. Volgens Haneveld kon-

den hooggeplaatste personen zelf beslissen wat na hun dood met het lichaam zou gebeuren, zelfs nog in een vrij recent verleden. Vermeld wordt ook het plaatsen van het hart van keizer Frederik Willem IV aan de voeten van zijn ouders in het mausoleum van Charlottenburg in 1861. Harten werden vaak in een urn geplaatst. Een ander bericht uit genoemde publicatie gaat over Admiraal De Winter (1761-1812). Zijn lichaam werd in 1812 begraven in Frankrijk maar zijn hart werd bijgezet in de Bovenkerk in zijn geboorteplaats Kampen.

De vermelding in het boek van Haneveld, dat hooggeplaatste personen zelf konden beslissen wat na hun dood met het lichaam zou gebeuren, doet veronderstellen, dat Anne W.C. zelf het besluit nam tot deze bijzetting als laatste wilsbeschikking. Wij vonden echter tot op heden in het ar-

chief van de familie de Milly van Heiden Reinestein geen testament of laatste wilsbeschikking van Anne W.C., die ons hier verder over kon inlichten. Ons rest nog de vraag, waar de schrijn of de urn gebleven kan zijn.

H. Eweg

Noten

1. Supervisie over de opgraving had de heer drs. A.L. Hulshoff te Enschede.
2. Eweg, H.J. en B. Morshuis, *'Ridderbroeders, Horigen en Heren'* (Ootmarsum 1991), Hoofdstuk 7.
3. Hij volgde omstreeks 1806 H.E. Eckhardt als rentmeester op.
4. Hulshoff, A.L. en E.D. Eijken, *'Enige wetenswaardigheden over de graven van Heiden Hompesch-Ootmarsum voor en na de omwenteling van 1795'* in: Verslagen en Mededelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, 106e Stuk, 1991.
5. Aan mij ter beschikking gesteld door de heer drs. A.L. Hulshoff.

Waarneming in 1986 bij Markt 26, 27, 28 en Langestraat 56, Enschede

Inleiding (tekening 1)

De waarnemingen vonden plaats op de percelen Sektie B-1 5846 en 5847 volgens de kaart van 1938. Dit waren in 1866 B-1 758 en 770 en Sektie A 1218 en 1220 en 1826. De nummers A 1218 en 1220 hingen nauw samen met de nummers 1217 en 1219. Voor nummer A 1220 stond 0.11.30 ha, huis met erf. Van nummer 1218 was geen beschrijving bijgevoegd. De vorm van deze panden doet denken aan woonhuizen met bedrijfsruimten, zoals boerderij met weefkamer, einkamer en/of werkplaats van een ambachtsman.

Aan het boek van Is. van Dam: 'De brand van Enschede in 1750', werden de volgende gegevens ontleend. Nummer 1217. Hier woonde in 1698 Egbert Teesink. Nummer 1218. Hier woonde in 1688 Gerhard Matthei. In 1802 waren deze nummers in het bezit van W.P.C. Greve en zijn vrouw J.W. Swiers. In 1832 waren de erven van burgemeester W.K.F. Greve eigenaar en in 1931 Gerhard Jannink.

Van de nummers 1219 en 1220 is bekend, dat in 1650 Jan Cost en zijn vrouw Sara Budde de 'burchttuin' kopen. Op nummer 1220 woonde in 1726 de weduwe van richter Cost. In 1804 werden huis en hoven verkocht aan Catharina Blijdenstein, de weduwe van Jan Blijdenstein. In 1832 is Helmich van Heek eigenaar van de beide nummers. In 1931 waren dat de erven G.J. van Heek.

In 1844 veranderde nummer 1120 in 1376, groot 0.11.30 ha, huis met schuur en erf. Toegevoegd werd nummer 1399, groot 0.00.35 ha, fabriek en een deel weg 0.00.03 ha. Mogelijk is dit nummer 1399 het begin van een textielbedrijf geweest. In 1856 blijkt volgens het kadastrale plan het geheel te zijn gesloopt en vervangen door nieuwbouw.

In 1866 werd na de grote brand van Enschede (van 1862) een nieuwe kadastrale nummering ingevoerd en wel voor dit stadsdeel Sektie B-1, de nummers 758 - 759 - 760 en 769 - 770 - 771 - 772. Een plattegrond uit 1864 van perceel 771 kan niet juist zijn, omdat een foto van het afgebrande huis uit 1862 aangeeft, dat het huis reeds de vorm had van de plattegrond uit 1866. Wanneer de ontbrekende delen waarvan de foto blijf geeft, werden aangebracht, is niet duidelijk.

Nummer 770 is het gebouw Markt 27, waar later de onderdoorgang van Richtersgang naar Klokkenplas werd aangebracht.

De driehoek Markt 28 blijkt eerst op de kaart uit 1912 verbonden te zijn met Markt 27. Mogelijk is dit pand wel ouder, een aanwijzing hiervoor is te vinden op de kaart uit 1899.

Herhaaldelijk werden de sektienummers door aankoop, verkoop, stichting, sloop, samenvoeging en splitsing gewijzigd. Het voert te ver om dit alles hier weer te geven. Maar in 1938 volgt weer een

splitsing in Sektie B-1 6632 (was B-1 5847) Markt 26 en 27 en Sektie B-1 5846 Markt 28 met Langestraat 54 en 56. Verdere kadastrale gegevens zijn mij niet bekend.

Gevonden fundamenten (tekening 2 en foto's 1 en 2)

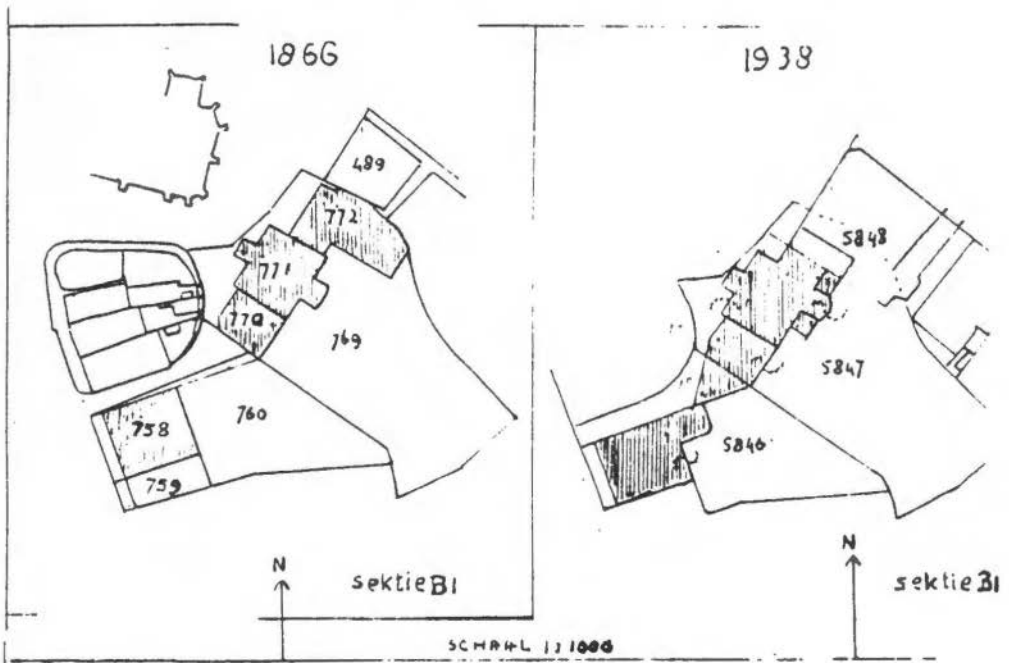
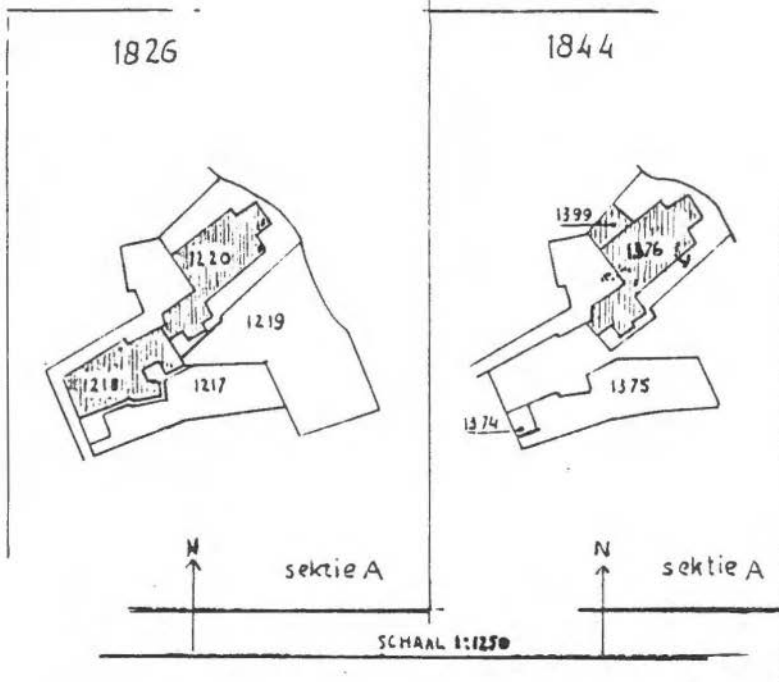
Bij het slopen van de noordwand (b) van de onderdoorgang onder het pand Markt 27 van de Richtersgang naar de Klokkenplas en het ontgraven in verband met nieuwbouw werden verschillende fundamenten gevonden op het kadastrale perceel B-1 6632.

Onder het fundament (a) van het huis van G.J. van Heek, Markt 26 dat vermoedelijk in 1856 werd gebouwd op de plaats van een voorgaande bebouwing, werd een deel van een poer A (foto 1) blootgelegd. De poer is waarschijnlijk gemaakt voor de bouw van 1856. Het gebruik van deze poer voor een voorgaande bebouwing kon niet worden vastgesteld. Het zichtbare deel is vermoedelijk een kwart van het geheel. De gebruikte steensoort was rode baksteen van 22 x 11 x 6 cm. Tot een diepte van 70 cm beneden straatniveau is dit fundament bloot geweest. De werkelijke diepte van deze poer zal uit een latere waarneming moeten blijken.

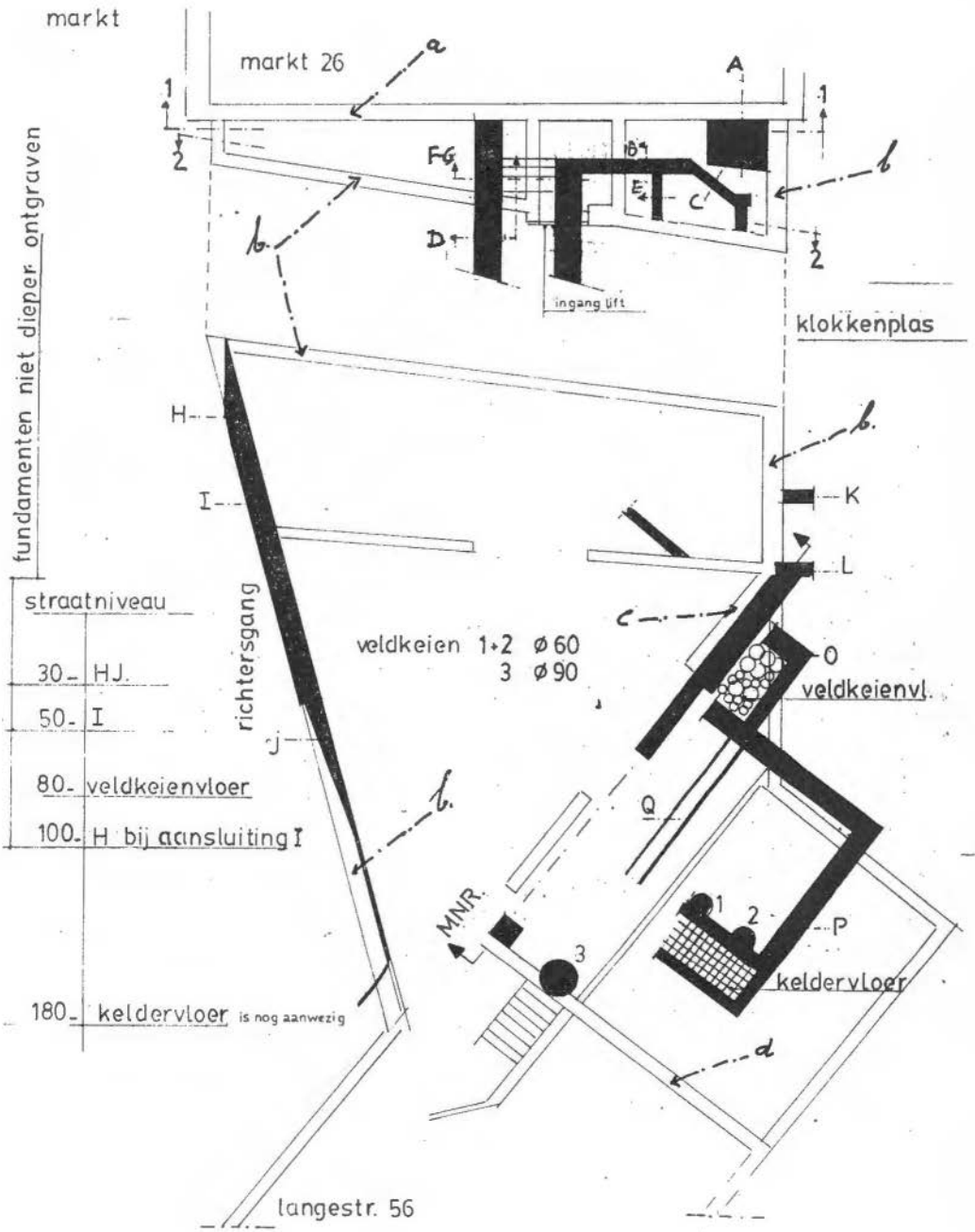
Bij het slopen van een muur B (zie foto's) kwam een trap D met 3 treden van Bentheimer zandsteen tevoorschijn. De treden van deze trap waren opgebouwd uit blokken zandsteen van 80 x 38 x 18 cm en aan de voorzijde uitgehold. De trap gaf vanuit de kelderruimte toegang tot een bovengelige tuin, erf of mogelijk een aanbouwsel.

Gezien de doorlopende metsellingen werden de zandstenen trap en de muren F en G (foto 2) terzelfder tijd gebouwd. De hoogteverschillen en de verlaagde muren F en G duiden erop, dat er meer treden geweest zijn, mogelijk 5. Het lijkt erop, dat deze trap werd afgesloten toen een andere trap van 5 treden gemaakt werd van baksteen met een harde cementlaag, parallel aan de muur (a) van het huis en haaks gelegen op de nu gevonden trap. Het is niet achterhaald, waarom deze trap werd afgesloten. Daar de straat niet werd opgebroken, kon niet worden vastgesteld of de gevonden fundamenten doorliepen, dan wel welke samenhang er is tussen het gevondene.

Vastgesteld kon worden, dat de gevonden fundamenten C en E (zie foto's) tegen het reeds bestaande fundament B werden aangemetseld. C en E waren geen zware fundamenten, wat erop kan duiden, dat de bouwsels, die op deze fundamenten stonden, ook niet veel voorgesteld kunnen hebben. Mogelijk waren het restanten van bouwsels, die verdwenen toen het gebouw Markt 27 werd opgetrokken, vermoedelijk in 1889. Ook de steensoort, rode baksteen van 22 x 11 x 6 cm,

Tekening 1

Tekening 2

soms wat groter, soms kleiner, gaf geen duidelijke aanwijzing van tijd of herkomst.

Uit de kadastrale plans bleek wel, dat op het terrein van de panden Markt 26 t/m 28 en Langestraat 54 en 56 veel werd gebouwd en gesloopt. Maar over wat er precies stond en tot welk doel het diende, gaf het kadaster helaas onvoldoende uitsluit. Hier zullen meer uitgebreide onderzoeken licht over moeten verschaffen.

Aan de kant van de Richtersgang werd ook een oud fundament H-I-J onder de bestaande muur gevonden. Deel H had een ronde hoek waar kennelijk later fundament I tegenaan gemetseld werd. Fundament I werd op zijn beurt weer aangevuld met J. Aangezien deze fundamente niet werden uitgegraven kon slechts worden waargenomen, dat de delen H en J tenminste 30 cm diep gingen, deel I 50 cm en bij de aansluiting van I aan H 100 cm. De gebruikte stenen voor H zijn van een groter formaat, 26 x 13 x 6 cm, dan die in de fundamente I en J. Het deel H zou volgens het kadastrale plan 1866 Sektie B-1 770 van de aanbouw in dat jaar kunnen zijn.

Van alle gevonden fundamente kon worden gezegd, dat zij van een eerdere bebouwing afkomstig waren. Maar wat een eventuele samenhang tussen de gevonden fundamente F-G-B-C en H-I-J, alsmede K-L en M-N-R (waarover later) is geweest, was niet meer vast te stellen.

Mogelijk is er geen samenhang en betreft het fundamente van op zichzelf staande bouwsels uit verschillende perioden. Helaas geven de kadastrale plans ook hier onvoldoende houvast.

(tekening 3)

Bij het slopen van de muur (c) van het pand Markt 28 werden onder het fundament van deze muur nog oudere fundamente M-N-R gevonden. De gebruikte steensoort was rode baksteen van 26 x 13 x 6 cm. De delen N en R lagen op een puinbed van 20 cm. Deel R was opgemetseld in 3 lagen X van 40, 50 en 40 cm hoog en 3 m lang. Deel N bestond uit 2 lagen Y van 90 en 40 cm hoog, lengte 2 m. Kennelijk was dit deel van een latere datum dan deel R.

Tussen de delen N en M lag een totaal verstoord deel grond van 4.5 m lengte. In de hoek, waar de muren van Markt 28 en Langestraat 56 elkaar raakten, werd na sloop van deze muren een poer M gevonden. Kennelijk afkomstig van een verdwenen gebouw, maar later opnieuw gebruikt. Mogelijk ging het hier om het raakpunt van de panden Sektie A 1220 en 1218 van het kadastrale plan 1826.

Aanwijsbaar lagen M-N-R onder de bebouwing bedoeld op de Sektie B-1 770 uit 1866, B-1 3895/3896 uit 1899 en B-1 5846/5847 uit 1926. De poer M ging 1.80 m onder het maaiveld en bestond uit 2 delen van 1 m en 0.80 m (Z). Ook hier was weer geen enkele samenhang te ontdekken, noch een verband te leggen met de andere gevonden fundamente. Ook geven de kadastrale plans geen duidelijke aanwijzing.

Onder de muur (d) van de aanbouw Langestraat 56 werd op een diepte van 1.80 m het bodemrestant aangetroffen van een ronde put (3) met een doorsnede van 1.50 m. De bodem was bedekt

Foto 1

met kleine brokjes zandsteen. Er werd geen puin of huishoudelijk afval aangetroffen, maar wel een zwerfsteen met een doorsnede van 0.90 m. Aangezien het fundament (d) omstreeks 1920 met een boog over deze kei was gemetseld, is aan te nemen, dat men bij de bouw van dit gedeelte de putringen wel had verwijderd, maar de steen niet.

(tekening 3 vervolg)

Bij het afgraven van het binnenplein achter Langestraat 56 en Markt 28 werden fundamente van een gebouw gevonden. Door de snelheid van de ontgraving was er helaas geen gelegenheid om foto's te maken en kon alleen worden opgemeten. Het gaat om de fundamente O, P en Q van gemetselde rode baksteen, formaat 26 x 13 x 6 cm. Het fundament O lag tussen 1 m en 1.80 m beneden het maaiveld, P tussen 1.20 m en 1.80 m. Q was het puinrestant van een fundering op 1.80 m diepte.

Bij het fundament O werd op 0.80 m beneden het maaiveld een ietwat schuin aflopende vloer gevonden, bestaande uit veldkeien met een doorsnede van ca. 25 cm.

Schuin hier tegenover aan het einde van fundament P bevond zich een keldertje met een afmeting, langer dan 2 m en 0.85 m breed. In de muur van dit keldertje waren 2 veldkeien (1 en 2) met een doorsnede van ca. 60 cm opgenomen. De vloer en de wanden van het keldertje waren tot aan de overwelfing bezet met gele en groene plavuizen van 14 x 14 cm.

Net onder de aanzet van de gebogen gemetselde overwelfing bevond zich een rand bestaande uit restanten van Delfts blauwe tegels. Er waren slechts 2 volledige tegels bij. In een hoek lagen diverse scherven van huishoudelijk glas, aardewerk, flessen en pijpекoppen, vermoedelijk 18e eeuws.

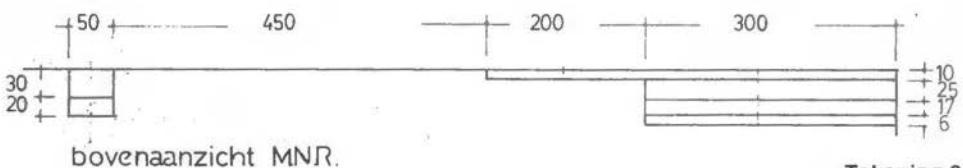
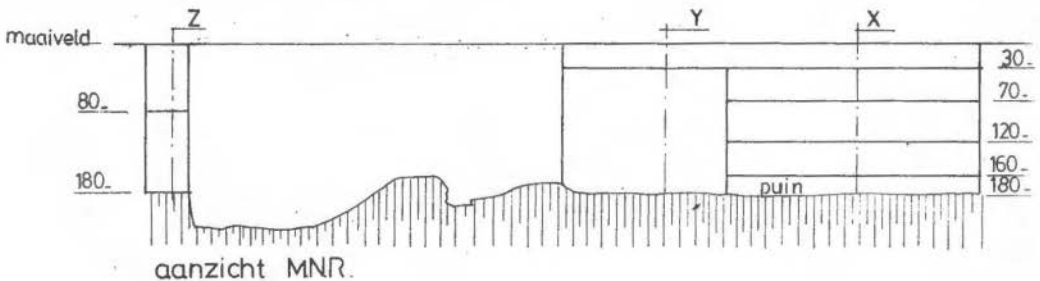
Foto 2

Brandsporen werden niet gevonden.

Mogelijk betreft het restanten van het gebouw Sektie A 1218, dat in 1826 op de kadastrale kaarten voorkwam, maar op de kaart van 1844 niet meer. Ook hier weer veel onduidelijkheid over de afmetingen, het doel en tijdvak van de bebouwing. Aardig is intussen wel, dat na het slopen van het keldertje de plavuizenvloer kon blijven liggen en zich nu onder de vloer van de projectwerkplaats van het Cultureel Centrum bevindt.

Wordt vervolgd

H. Kolkman

Tekening 3

Woo sprek ie oe medemeans an? (5)

Oet: Oudhollandsche relicten met 'u' uitspraak voor germ. û (Nieuwe taalgids 1926, G. Kloeke).

Wat ondergetekende in de vurige oflewering dachn, dat 'du' as 'doe' is oetsprökn in de Frankische dialektn, de-ank mer an t Fraanse 'tu', möt ik onder invloed van Kloeke oet t bovngeneumde artikel herzein. Kloeke zeg, dar der oorspronkelik in t Westn (dus Hollaand) wa 'oe' vuur t germ. û wör oetsprökn, mer dat vanoet t cultureel staarkere zuudn 'u' kwam opzetn; dus kan t best wezn, dat, wanneer der in de middelnederlandse tekstn 'du' steat, dat as 'doe' möt wördn oetsprökn.

Oet: Bijdragen tot de geschiedenis onzer nieuwnederlandsche aanspreekvormen (Nieuwe taalgids 1926).

Muller koump daarin teruw op Vor der Hake (zee miene oflewering 2). Op t eand van de zesteende eeuw wördt 'du' oet n biebel schrap. In t literaire gebroek was 'du' ne oeting van verachting. Kiliaan gebroekn in 1598 'ghij' tegn een, wel he moch, mer 'du' woar he nen hekel an har, net zoa-as no (1926!) in oostelik Nederland 'doe' minachtend (superioriteitsprincipe), mer ok vreendelik (vreendelikeheidsprincipe) gebroekt wördt. Muller neumt schrievers, dei 'du, dy dyn' hanteert: Coster, Hooft, Bredero, Cats (gebroekt t n paar maal tot God en in sprekwoord 'Mijn en Dijn', wat no in 1993 nog in gebroek is), Huygens ('Dij en Dijn' tegn God). Betje Wolff en Aagje Deken schriewt in Sara Burgerhart in 1781 (!) 'Dou lompn Kaerel', dus ongunstig bedoold. Evn wieder vertelt Muller: in de 18e en 19e eeuw wördt in Hollaand tusschen olders, grootolders, eums, meuin, kinder, klean-kinder, nevn en nichtn in deftige kringn 'je, jij en jou' gebroekt. Zölfs tot n könnink wördt 'je Majesteit' zegd. Later kwam al meer 'u' as beleefdheidsvorm in gebroek,

zoadat doo ok t Nederlandse wearkwoord 'uitjouwen' kon ontstoan, dat inderdoad out t Nederlandse 'jou' is ofleid.

In de schrieftaal van de Noordnederlanders bovn de grote riviern leas ie nog wa es mangs 'gij', mer in de Nederlandse sprektaal nich (1926). In Beantel hef ondergetekende goo contactn had met nen keerl - hee kwam n paar joar ledn oet tied - den altied in t Twents 'gij' gebroekn.

Wördt vervolgd

H. Engelbertink

Mededeling Rijksarchief in Overijssel

Binnenkort gaat het Rijksarchief in Overijssel de dienstverlening uitbreiden. In de periode oktober 1993 t/m mei 1994 zal het archief ook op zaterdag voor het publiek open zijn en wel van 10.00 - 16.00 uur. Op zaterdag zal dezelfde service worden geboden als op doordeweekse dagen. U kunt dus ook archiefstukken aanvragen en copieën (laten) maken.

Vooralsnog gaat het om een proef van 8 maanden. Bij voldoende belangstelling wordt de zaterdagopenstelling voortgezet.

Tentoonstelling

Over het hemd

Het mannen(over)hemd in detail

In de periode van 17 oktober t/m 28 november 1993 zal in museum 'het Palthé-Huis' te Oldenzaal een expositie worden gewijd aan het mannen (over)hemd. Daarmee zet het museum een serie tentoonstellingen voort die is gewijd aan onderdelen uit de herengarderobe. Eerder kwamen het kolbert en de stropdas aan bod.

Het (over)hemd is als het ware een tweede huid; men draagt het van de wieg tot het graf. Aanvankelijk diende het hemd, dat in z'n oudste vorm soms tot aan de kuiten reikte, als bedekking van vrijwel het gehele lichaam, aangevuld met andere kledingstukken, afhankelijk van het seizoen en de welstand van de drager. De grondvorm was eenvoudig: een recht voor- en achterpand, een halsopening en rechte mouwen. Men ging zuinig met de benodigde stof om en het simpele model betekende dat het hemd thuis gemaakt kon worden. Lange tijd diende het tevens als onderbroek; men sloeg de lange panden tussen de benen in de broek.

Standsversillen kwamen tot uitdrukking in de stofkwaliteit en de versiering van met name de halspartij. In wisselwerking met de toegepaste bovenkleding nam het belang van bepaalde onderdelen van het hemd toe; de manchetten, halsopening en naderhand de kraag komen later vaak als enige in het zicht en kunnen veel over de (welstand van de) drager van het hemd vertellen. Pas tegen het einde van de 19e eeuw komt het 'jasmodel' van het hemd in zwang, waarbij het niet langer over het hoofd hoeft te worden aangetrokken maar aan de voorzijde geheel met knopen kan worden gesloten. Opmerkelijk is dat het hemd zich altijd op de scheidslijn tussen onder- en bovenkleding heeft bewogen en afhankelijk van de cultuur getoond of juist verborgen moest worden.

De expositie zal de ontwikkeling van het hemd laten zien op basis van exemplaren uit diverse museale- en privécollecties, zoals die van kasteel Twickel te Deiden. Verder zal aan de hand van talrijke portretten en andere afbeeldingen een indruk worden gegeven van de wijze waarop het hemd werd gedragen. Er zijn ook patronen en zelfs een gedrukte beschrijving met patroontekeningen voor een mannenhemd uit 1872 aanwezig. Op basis van deze beschrijving zal daarvan met de technieken en materialen van die tijd speciaal voor de expositie een model worden vervaardigd, dat door de bezoekers uitvoerig van binnen en van buiten kan worden bekeken.

Ook de curiosa zijn vertegenwoordigd; losse kraag, manchetten en frontjes van textiel, papier en celluloid laten zien hoe de gewone man met weinig financiële mogelijkheden z'n best deed om er toch netjes uit te zien en tevens op de wasserij probeerde uit te sparen. Ook het gehele was- en strijkproces met z'n talrijke bewerkingen om een vuil hemd weer optimaal draagbaar te maken, komt aan bod aan de hand van afbeeldingen, beschrijvingen en diverse voorwerpen zoals gespecialiseerde strijkapparatuur.

Het gerenommeerde overhemdenhuis Charvet aan de Place Vendôme in Parijs, een firma met een grote reputatie op het gebied van maatoverhemden sinds het begin van de 19e eeuw, zal laten zien hoe het kwaliteitshemd vandaag de dag wordt gemaakt. Dat sluit goed aan bij de hemden van o.a. kasteel Twickel, die uitblinken in rijke details en die de luxe van de welgestelden duidelijk uitstralen. Aan de hand van meerdere halffabrikaten zal stapsgewijs worden getoond hoe het hedendaagse kwaliteitshemd wordt vervaardigd en aan welke zaken men aandacht moet schenken om tot het hoogst denkbare resultaat te komen. Ook zal de firma Charvet een collectie stoffen tonen die tot het neusje van de zalm gerekend mogen worden. Informatie over deze stoffen, over de ontwikkeling van de dessins etc. completeren dit geheel.

Openingstijden:

dinsdag t/m vrijdag van 10-12 en 14-17 uur
zaterdag en zondag van 14-17 uur.

Manchetknoop 1876:
'de hertogin van Devonshire'.

Verschenen tijdschriften

Na telefonisch overleg te raadplegen in de bibliotheek van de Oudheidkamer 'Twente'.

Aold-Hokseberge, Orgaan van de Historische Kring Haaksbergen, 1993, no. 2.

Asbreuk, B.E., *In en rond de boerderij het jaar rond, Door de eeuwen heen (VI)*, p. 1666-1669.

Hagen, H.J.J. ten, *Historie der kerken van Haaksbergen. Parochie H.H. Bonifatius en gezellen (II)*, p. 1670-1673.

Hagen, H.J.J. ten, *Uitterhoevestraat*, p. 1673-1674.
Asbroek, W.E. ten en Overbeeke, J.G.L., *De erven Swerink in Brammelo (2)*, p. 1675-1677.

Oet de Boerschopn, Vereniging Heemkunde gemeente Weerselo, 1993, no. 46.

Engelbertink, H., *Maarke Rossum*, deel 44, p. 25-28.

Oald Hengel, 1993, no. 3.

Andersen-Kroeze, S., *Rijwielstalling 'De Halve Maan'*, p. 51-52.

Reynders, H., *Nogmaals de kamers van huys Hengelo*, p. 53-55.

Hartstra, H., *'Kunt U mij zeggen waar Sannelweisz is'*, p. 55.

Schwertasek, J., *De straat waarin wij wonen, Del-denerstraat*, p. 57-61.

Welberg, G.J., *De marke Klein Driene*, p. 63-65.

Oald Hengelo, 1993, no. 4.

Kuipers, H., *De Hengeler Bek in een raadsvergadering in het jaar 1900*, p. 75-76.

Schwertasek, J., *Kantfabriek en kunstweverij in de Indische buurt*, p. 77-78.

Welberg, G.J., *De marke Klein Driene*, p. 79-81.

Schwertasek, J., *De straat waarin wij wonen, Del-denerstraat (2)*, p. 83-85.

Reynders, H., *De ontstaanswijze van Hengelo*, p. 87.
Baaren, H. van, *Hengelo gestempeld*, p. 89.

't Onderschoer, 1993, no. 1.

Asma, H., *Een halve eeuw in de textiel (1)*, p. 19-26.

Meijden, W. van der, *Terugblik van een onderduiker*, p. 27-28.

Asma, H., *Volkstelling 1748 in Klein Agelo*, p. 29-32.

Asma, H., *Altaarsteen 1615 in St. Nicolaaskerk in Denekamp*, p. 35-38.

Rijkee, C., *Dagboek Rijkee voorjaar 1945*, p. 39-46.

Hofstee, H., *Hostee Joan*, p. 47-50.

Boink, H., *Onderwijs voor 200 jaar*, p. 51-54.

Broekhuis, G.L.B., *Meester Bernink over vrijen en trouwen*, p. 55-58.

Asma, H., *Spanning in Twents grensgebied*, p. 59 e.v.

'n Sloopsteen, Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker, 1993, no. 34.

Metternich, L., *Zorg voor kwaliteit van het wonen: Volkswoningen Lonneker maken plaats voor aantrekkelijk hofje*, p. 3-5.

Kolkman, H., *Aangelegd in vroeger heidegebied (1)*, G.J. van Heekpark biedt 75 jaar sport en ontspanning, p. 7-9.

Theessink, J., *Na bevrijding onze streek in 1945: Ruim veertig gebouwen nodig om repatrianten op te vangen*, p. 11-14.

Nijkamp, L., *Kleine monumenten (1)*, Oude Hengelse kasteelpoort markeert ingang van Het Stroot, p. 17.

Verlinde, A. en Meinema, J., *Opgravingen op Elferinks Es te Usselo: Sporen bewoning uit IJzertijd en middeleeuwen blootgelegd*, p. 18-21.

Stad en Land, 1993, no. 2.

Fuldauer, A., *Archeologen zoeken fundamenten van richtershuis in Borne*, p. 42-43.

Jans, E., *Een onderslagbalk met inscriptie uit Tubbergen*, p. 44-45.

Zingen in het Twents, *gedichten van Johanna van Buren op muziek gezet door G. Kaspersma*, p. 57-70.

Twente Genealogisch, Nederlandse genealogische vereniging afdeling Twente, 1992, no. 2.

Lippers, J.G. en Aa, P. van der, *Kwartierstaat Beune*, p. 27.

Wissink, A.W.M. e.a., *Kwartierstaat Wissink*, p. 28-29.

Stokreef-Braakman, G.J., *Kwartierstaat Stokreef (Stokrief)*, p. 29.

Mensink, H.F., *Kwartierstaat Van den Bosch*, p. 30.

Boerrigter, B.J., *Kwartierstaat Brillman*, p. 30-33.

Twente Genealogisch, Nederlandse genealogische vereniging afdeling Twente, 1992, no. 3.

Paskamp, H., *Kwartierstaat Paskamp*, p. 53.

Lansink, D.J.M., *Kwartierstaat Bouwmeester*, p. 54.

Paskamp, H., *Kwartierstaat Jagers*, p. 55.

Davina, Th., *Kwartierstaat Hofmeijer (Meijer ten Espelo)*, p. 56.

Spies, G.E., *Kwartierstaat Bakker*, p. 56-57.

Wissink, A.W.M., *Kwartierstaat Leferink*, p. 57-58.

Waar komt mijn naam vandaan?, Van 't Wel, Rouing, Agterbosch, p. 59-62.

Twickelblad, 1993, no. 2.

Schneider, P., *Herinneringen van 'Zesender' aan landgoed Twickel: Oberförster Michel maakte met oehoe jacht op kraaien*, p. 16-17.

Inventaris huisarchief Twickel

Het huisarchief Twickel is met zijn 250 strekken-de meters het grootste particuliere archief van Oost-Nederland. Op 18 november a.s. verschijnt een zevendelige inventaris op dit rijke archief, dat berust op kasteel Twickel bij Delden.

Wie ook maar iets wil begrijpen van de geschiedenis van het Twentse platteland en van de Oostnederlandse adel komt al snel bij Twickel uit. Daarbij overstijgt Twickel verre het regionale belang: het staat ook voor een omvangrijk goederencomplex, waarvan enkele andere zwaartepunten liggen in het Duitse Lage, in Wassenaar en omgeving en in het Gelderse Dieren.

Veel is er in de loop der jaren al over Twickel en zijn boeiende geschiedenis geschreven. De ware geschiedenis van Twickel evenwel ligt opgeslagen in het rijke huisarchief, dat een periode van niet minder dan acht-en-een-halve eeuw bestrijkt. Zowel door zijn omvang als door zijn inhoud en de periode die het bestrijkt, neemt het huisarchief Twickel een heel bijzondere plaats in onder de Nederlandse huisarchieven.

De lotgevallen van de Twickelse bezittingen zijn nauw verbonden met de geschiedenis van de vier geslachten die het huis hebben bewoond. De Van Twickelo's legden de grondslag voor het Overijsselse goederenbezit, de Van Raesfelts bekleeden als drost het belangrijkste politieke ambt van Twente, de Van Wassenaers leverden vlootvoogden en diplomaten in dienst van de Republiek, de Van Heeckerens tenslotte verfraaiden het landgoed Twickel en bouwden het goederenbezit uit tot zijn huidige omvang.

De inventaris van het huisarchief Twickel is een onmisbaar hulpmiddel bij verder onderzoek naar deze boeiende geschiedenis.

Heim, Hengelo's Educatief Industrie-Museum, 1993, no. 1.

Kleerebezem, Helmig, 'Stork staakt, zegt het voort', p. 4-5.

Kleerebezem, Helmig, 'Velours d'Utrecht en de Hengelosche Trijpweverij', p. 10-17.

Diphooen, Bert, *Mensen in het museum, gesprekken met vrijwilligers over 'hun' werkplek in HEIM*, p. 18-21.

Vereniging Heemkunde Ambt Delden, 1993, no. 3.

Naafs, G.J., 'Het Dreteler in Deldenerbroek', p. 57-59.
Wennekink, B.J.F., *Een testament uit 1785*, p. 60-61.
De Cycloon, p. 62-65.

De serie van zeven delen (ca achttienhonderd pagina's) bestaat uit een inventaris over de periode 1133-1975 (6 delen) en een index (1 deel) met vele duizenden namen. De inventaris bevat tal van illustraties.

Voorintekening

Voorintekening op deze inventaris is mogelijk tot 10 november 1993 voor de prijs van f 125,- (afhalen Rijksarchief in Zwolle of rentmeesterij Twickel in Delden). U kunt de inventaris ook thuisgestuurd krijgen: met portokosten is de prijs dan f 140,-. Na 10 november kost de inventaris f 150,- (incl. port f 165,-).

Als U wilt intekenen op de inventaris schrijf dan een briefje aan het Rijksarchief in Overijssel, Eikenstraat 20, 8021 WX Zwolle, t.a.v. W. Sieben-ga, o.v.v. 'Huisarchief Twickel (afhalen Zwolle)', of 'Huisarchief Twickel (afhalen Delden)', of 'Huisarchief Twickel (sturen)'. U ontvangt na 18 november zo spoedig mogelijk nader bericht.

De voorintekeningen worden behandeld in volgorde van binnenkomst. De oplage van de inventaris is beperkt, het verschijnen van een eventuele tweede druk is onzeker.

Verschenen boeken

Folkerts, J. (red.), *Overijsselse Biografieën 3. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Overijsselaars* (Amsterdam/Meppel 1993)

Uitgeverij Boom Amsterdam/Meppel

ISBN 90-5352-083-x

Prijs: f. 24,50

Dungen, J. van den, *Vrouw zonder land. Levensschets van Bertha Jordaen _ Van Heek* (Hengelo 1993)

Uitgeverij Broekhuis Hengelo

ISBN 90-7016-720-67

Prijs: f. 39,50

Pieko, L.A.J., *De passagier der hessencarren. Over hessen en hessenwegen* (Oldenzaal 1993)

Twents-Gelderse Uitgeverij Witkam-De Bruyn Oldenzaal

Prijs: f. 69,50

Rappol, M. (red.) *In de bodem van Salland en Twente* (Amsterdam 1993)

Uitgeverij Terra Lingua Amsterdam

ISBN 90-7441-702-7

Prijs: f. 39,50

Slagmaat, E. van, *Hengelo toen en nu* (Hulst 1993)

Uitgeverij: Van Geyt Production

ISBN 90-5327-043-4

Prijs: f 48,75

ENSINK ANTIEK

*Meubelen 18e + 19e eeuw
Inkoop - verkoop - taxatie*

*Oldenzaalsestraat 31-33
7551 KN Hengelo
Tel. 074-428744*

ANTIQUARIAAT GALERIJ REZA

MODERNE KUNST EN
OUDE BOEKEN
BOEKENZOEKDIENT

KORTESTRAAT 2
T/O ZOUTMUSEUM
POSTBUS 9 - 7490 AA DELDEN
TEL.: 05407 - 64792

GEOPEND:
DI/WO/DO: 14-18
VR: 12-21
ZA: 10-17 UUR

boekhandel Broekhuis

Sinds 1868

Algemene en Wetenschappelijke Boeken en Tijdschriften
School- en Studietoeken
Kantoorartikelen en Schrijfwaren

Hengelo

Enschedesestraat 19
Telefoon 074-910267 Telefax 074-913892

Almelo

City Promenade 21
Telefoon 05490-12235

Enschede

Campus Boekhandel Universiteit Twente
Telefoon 053-892414

Enschede

Marktstraat 12
met antiquariaat & galerie
Telefoon 053-325210

bB

Hooidijk 15, 7661 RA Vasse
(Post Ootmarsum)

MOSBEEK

HOTEL-RESTAURANT

Prachtig gelegen aan de rand van het natuurreservaat „Het Springendal“.

BUITEN: een geweldige natuur om te wandelen, fietsen, helemaal om bij te komen.

BINNEN: de warmte en gezelligheid van een familie-hotel. Alle kamers met modern comfort.

In voor- en naseizoen speciale arrangementen.

Voor inlichtingen
en reserveringen:
Telefoon 05418-481

Welkom

HUIZE HÖLTERHOF

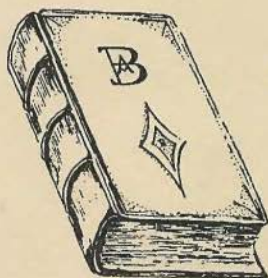
Hölterhofweg 325
7534 PT Enschede
Tel. 053 - 611306

Huize Hölterhof, moeilijk te vinden.....
Een openbaring om te ontdekken!

Van november t/m april:
diners-koffietafels
recepties-familieëunies enz.

Van mei t/m oktober:
55-plus vakantieweken.

Vraagt folder en programma.

A. Bonzet SPECIAAL BOEKBINDERIJ

DE OSSENBOER 44 - ENSCHEDE
tel. 053-314069

**OOK UW BINDWERK
IS BIJ ONS WELKOM**

Wij zijn een niet te grote
binderij waar kwaliteit
en service nog
mogelijk is

*Gespecialiseerde handboekbinderij
voor particuliere- en rijksopdrachten.
Levering franco door geheel Nederland.
Kleine tot grote oplagen - speciale opdrachten.*